

Az udvari költő

Amikor Jókai 1898-ban összeállította a Révai testvérek kiadásában megjelenő életmű sorozatának 96-ik és 97-ik kötetét (legújabb kiadása: Unikornis, 1997.), a válogatásnak a sokat ígérő *Életemből* címet adta, s zárójelbe még azt is odaírta: „igaz történetek, örök emlékek, humor, útleírás”. Ha személyes történeteket, bizalmas emlékeket várnánk, csalódnunk kell, viszont annál többet megtudhatunk a királyi családhoz fűződő kapcsolatáról. Mikszáth szerint Jókai 1867 nyarán, a koronázási ünnepségek tiszteletére rendezett fogadáson találkozott először a királynővel. Erzsébet szólította meg az író, s „éppen folyó regénye”, a *Szerelem bolondjai* felől érdeklődött: hosszú lesz-e még, és mikor jelenik meg önálló kötetben is? Jókai, akit igen meghatott ez a „nyájasság”, kérte a királynőt, ha műve könyv alakban is megjelenik, személyesen nyújthassa át. Az engedélyt megkapta, s a találkozóra rövidesen sor is került. „A felséges asszony felette szíves volt hozzá, több mint egy félóraig beszélgetett velem, megmutatta neki kis, kézen ülő leánykáját, Mária Valériát, s megbiztatta, hogy vegye ő is a karjaira.” Ez megtörtént, ami atyai (vagy inkább nagyatyai) érzéseket ébresztett az íróban.

Hasonló találkozókra ezután gyakran sor került. A koronázási táncestélyen történekről *A lélekidomár* elején számol be. Főként „a gazdag büfé” leírásával és ennek praktikus, „sarkantyút kímélő” megközelítési módjaival foglalkozik. *A királyi estélyent* azzal kezdi, hogy bemutatja barátját, Zichy Nándort, akivel annak idején „együtt ballagott a börtönbe”. Jókait mint szerkesztőt, Zichyt mint szerzőt a Honban megjelenő, Schmerling rendszerét bíráló „nemzetgazdasági” cikkért állították haditörvényszék elé, és „csendháborításért” három havi börtönre ítélték. (Ez Pálffy Móric helytartó találmányai közé tartozott: a bűntény minősítését leszállította – csak semmi mártírkodás –, a büntetési tételeket viszont fölemelte.)

„Boldog idők voltak azok! – sóhajt Jókai. – Mikor elloptuk a tömlöcből magát a prófuzst, s kinn a Svábhegyen olyan jót tettünk magunkkal, egy-két palack siller mellett, hogy alig találtunk vissza porkolóbstól a tömlöcbe. A generális meg azalatt odament, meg akart bennünket látogatni, aztán nem talált senkit, aztán összeszidta a platzkommendánst. A platzkommendáns aztán, mikor megkerültünk, feljött hozzánk,

félóráig anekdotázott, s akkor azt mondta: »El ne felejtsek önök, hogy én most önöket megdorgáltam.« Csak egy hónapig tartottak e szép napok, a többire amnesztiát kaptunk.»

Jókai, mintha csak egy divatlap tudósítója lenne, szívesen bíbelődik a királyné ruházatának aprólékos leírásával. „Karsú tündértermetén az ősmagyar hölgyviselet, fekete bársony vállfűző, arany csipkéekkel, elől szélesen kifűzve gyöngysorokkal, rózsaszín csokros ujjakkal, szőke göndör fürtös fején fejedelmi pompával eszményített magyar főkötő... A gyöngysorok fényüket veszítik keble hevétől, tekintete elhomályosítja még koronája fényét is; nem a királynét látjuk benne, nem a nőt, hanem a nemtőt. Ezt mindenki mondja: ez közlemény, nem hízelgés.” De hallgassuk inkább a királyné és a szüziiesen szerelmes udvari költő párbeszédét!

– Régen láttam önt. – Én pedig mindig magam előtt látom felségedet azon pillanat óta, midőn megadatott a kegy szerény munkámat felségednek átnyújthatni. – Ön azóta is sokat dolgozott. – Azt hiszem, hogy porszemeket hordok vele hazám épületéhez. – S ön mentül többet ír, nekem annál többet kell olvasnom. – Felséged az irodalom pártolásában is első asszonya nemzetünknek.

Jókai valószínűleg ugyanezt a találkozást örökíti meg egy másik írásában is, amelynek ezt a címet adta: *Az udvari bálról*. Ezúttal azonban magáról szemérmesen csak harmadik személyben beszél. „A királynő a jelenlévők mindegyikével hosszabban beszélgetett – kizárólag magyarul –, Jókai Mórt azzal szólítja meg, hogy »nagyon régen nem láttam önt«, mire önkénytelen volt az író válasza: »nekem pedig úgy tetszik, fölségedet látva, mintha az évek visszafelé folynának; fölséged arcán népeinek imája látszik«... (Majd) a királynő arról tudakozódott, hogy micsoda művön dolgozik J. most?”

Ezen a fogadáson (vagy egy másikon) szóba került még közöttük a balatoni és a gödöllői táj szépsége, a szabad levegőben, a napfényben és a lovaglásban rejlő gyógyerő, s az egészséges étrend, amely – legalább is a felséges asszony szerint – főként húsféléből áll... Az író sem a királyné, sem „Rezső trónörökös” és felesége, Stefánia alakjáról nem sajnálja az aranyport. Jókai, nem túl nagy emberismerettel, főként a trónörökös hadvezéri képességeit magasztalja, Stefániáról pedig minduntalan megállapítja, hogy „arcáról sugárzik a boldogság”. Érdekes a trónörökös és Jókai

beszélgetésének azon részlete is, amelyikben Rudolf megtudakolja, X. író nem szélsőbali-e. Mire Jókai így válaszol: „Felséges uram, mondám, nálunk még a szélsőbal is a lojalitásnak a mintaképe, s amit nálunk szélsőbalnak neveznek, az Franciaországban konzervatívnak is megjárna. Nálunk minden párt hű és becsületre méltó.”

Mikszáth írja: „mint ahogy a napfény kicsalja a földből a mélyen benne rejlő csírákat”, a leereszkedő királyi kegyesség is előhívta Jókai „hiperlojalitását”, ami végső soron valószínűleg a királynő iránt érzett plátói szerelmében gyökerezik. Mindenesetre, ha korábbi írásait, például a 1849. április 14-én, a trónfosztás napján megjelent publicisztikáját vagy „a magyar függetlenségi harc hőskölteményét”, *A kőszívű ember fiait* összevetjük a királyi családról írt későbbi hőskölteményeivel, szembetűnő az ellentmondás. Nyilván Jókai is érezte ezt, de azt is tapasztalta, hogy a népszerűség, ami számára életető közeg volt, s a legfelső körök jóindulata, ami nélkül nemcsak az írói életmű nem épült tovább, de például *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben* 24 kötete sem készülhetett volna el; egyszóval önmítosz-építésre szükség van, s ennek leghatékonyabb eszköze, ha önmagunkat egy-egy fontos személy (vagy éppen a Legfontosabb Személyek) alakjával fonjuk össze.

Jókai humort is ígért a kötet elején, ezzel azonban csínján bánik. Talán nem tévedünk, ha *A királyi estélyen* című írásban viszont az önirónia nyomait véljük felfedezni. Miután a királyi pár visszahúzódott, a vendégsereg az étterembe özönlik, s nekiesik a büfének. „Hajdanában a szultánoknál az volt a mérlege a kedvenc sereg, a *janicsárok* (vö. a szónak a sajtóban használatos *szolgalelkű áruló* jelentésével) jó vagy rossz kedvének, hogy a feltálat »piláfot« siettek-e elfogyasztani, vagy otthagyták? Meg lehet nyugtatva őfelsége: úgy még janicsárok piláfot soha el nem pusztítottak, mint az ő hívei.”